

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНА ЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до виконання самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Економіка та економічна політика»
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2025**

УДК [33:502.1](072.034)

I-58

Укладач О. М. Кліменко

Затверджено на засіданні кафедри державного управління,
публічного адміністрування та економічної політики.

Протокол № 2 від 30.08.2024 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Інвайронментальна економіка [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до виконання самостійної роботи для здобувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Економіка та економічна політика» першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. М. Кліменко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2025. – 47 с.

Подано питання за темами, тематику есе, евристичні та тестові завдання, запитання для самодіагностики.

Рекомендовано для здобувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Економіка та економічна політика» першого (бакалаврського) рівня.

УДК [33:502.1](072.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2025

Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільства, що супроводжується швидким науково-технічним прогресом, зростає вплив людської діяльності на екологію. Це посилює актуальність інвайронментальної економіки, яка стає науково-прикладною основою для розроблення ефективних заходів із використання та охорони природних ресурсів, а також збереження навколишнього середовища.

Особливо важливим є екологічне обґрунтування проєктів господарської діяльності та управління інвестиційними процесами з урахуванням вимог охорони довкілля. На сьогодні розв'язання екологічних проблем визнано одним із основних завдань сталого розвитку, що передбачає збереження й відновлення природних систем, біологічного різноманіття та здатності до саморегуляції, розроблення заходів для запобігання негативним екологічним наслідкам господарської діяльності, оцінювання екологічних збитків від реалізації економічних проєктів, обчислення екологічної вартості економічних благ із урахуванням життєвого циклу продукту, визначення інвестиційного клімату з огляду на екологічні чинники.

Усе це підкреслює пріоритетність і практичну значущість навчальної дисципліни «Інвайронментальна економіка». Вивчення навчальної дисципліни допомагає формувати комплексне бачення сталого розвитку, що базується на раціональному використанні природних ресурсів, мінімізації екологічних ризиків і впровадженні інноваційних підходів до господарської діяльності.

Актуальність дисципліни полягає не лише в її теоретичному значенні, а й у практичному спрямуванні: вона сприяє розвитку в здобувачів вищої освіти екологічної свідомості, здатності до аналізу екологічних ризиків та розроблення ефективних управлінських рішень у галузі сталого розвитку.

Об'єктом навчальної дисципліни є соціально-еколого-економічні системи різного масштабу й рівня (країна, регіон, підприємство, природний комплекс і взаємозв'язок між ними), тобто вся еколого-економічна система й еколого-економічні відносини в межах цієї системи.

Предметом навчальної дисципліни є взаємозв'язок між екосистемами, соціальними спільнотами й економічними системами, а також умови, що забезпечують стійкий стан і прогресивний розвиток усіх трьох систем.

Мета навчальної дисципліни – формування в здобувачів вищої освіти цілісного світогляду і навичок системного мислення щодо екологічно обґрунтованих пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства і пошуку найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених цілей.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

Таблиця 1

**Результати навчання та компетентності,
які формує навчальна дисципліна**

Результати навчання	Компетентності, якими має оволодіти здобувач вищої освіти
РН1	СК2
РН5	СК11
РН24	СК14
РН26	СК16
РН27	СК17

Примітка.

РН1. Асоціювати себе як члена громадянського суспільства, наукової спільноти, визнавати верховенство права, зокрема у професійній діяльності, розуміти і вміти користуватися власними правами і свободами, виявляти повагу до прав і свобод інших осіб, зокрема, членів колективу.

РН5. Застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій та прийняття управлінських рішень різними економічними агентами (індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами та органами державної влади).

РН24. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та свідомо на основі етичних принципів, цінувати та поважати культурне різноманіття, індивідуальні відмінності людей.

РН26. Вміти здійснювати аналітичне оцінювання сучасного стану та результатів функціонування та формувати основні принципи ефективного управління економікою на мікро- та макrorівнях.

РН27. Набути навички для забезпечення розробки сценаріїв соціально-економічного розвитку на мікро- та макrorівнях.

СК2. Здатність здійснювати професійну діяльність у відповідності з чинними нормативними та правовими актами.

СК11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.

СК14. Здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з урахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.

СК16. Володіти методами, прийомами та інструментарієм оцінки результатів функціонування та розвитку економічних систем на мікро, макrorівнях.

СК17. Здатність до розробки сценаріїв соціально-економічного розвитку на мікро- та макrorівнях.

Загальні методичні рекомендації до самостійної роботи

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є важливою складовою частиною навчального процесу, яка сприяє формуванню навичок самостійного здобуття знань, розвитку критичного мислення та вдосконаленню аналітичних здібностей.

Для ефективного виконання завдань рекомендовано розпочати самостійну роботу з вивчення теоретичних матеріалів за темою. Це опрацювання підручників, презентацій, наукових статей та інших навчальних ресурсів. Особливу увагу слід приділити ключовим поняттям, визначенням, методам та підходам, що розглядають у межах теми.

Після засвоєння теоретичних основ рекомендовано переходити до виконання практичних завдань. У процесі роботи важливо відповісти на запитання для самодіагностики, які допоможуть оцінити рівень засвоєння матеріалу. Виконання тестових завдань, поданих у методичних рекомендаціях, сприятиме перевірці знань та вмінь на практиці.

Одним із видів самостійної роботи є написання есе. Рекомендовано самостійно вибирати тему есе із запропонованих відповідно до власних інтересів та уподобань. Есе виконують у довільній формі, але воно має бути логічно структурованим, містити обґрунтовані думки, аналіз та висновки. Завдання потрібно виконувати індивідуально, що сприятиме формуванню власного стилю мислення та набуттю компетентностей.

Важливим етапом є виконання евристичного завдання (також вибирають одне із запропонованих), яке стимулює до творчого мислення, аналізу, застосування здобутих знань у нестандартних ситуаціях. Евристичні завдання дозволяють формувати навички розв'язання проблем та пошуку оригінальних рішень.

Самостійна робота є не лише засобом перевірки знань, але й інструментом для розвитку особистості здобувача вищої освіти, його вміння організовувати власний час, ставити цілі та досягати їх. Відповідальний підхід до виконання завдань є запорукою успішного навчання.

Змістовий модуль 1. Загальні питання сучасної економіки

Тема 1. Предмет і метод інвайронментальної економіки

Питання за темою.

1.1. Визначення інвайронментальної економіки. Основні засади взаємозв'язку економіки та екології. Сутність економіки. Сутність екології.

1.2. Природні чинники в економічній системі. Природні умови. Поняття антропогенного впливу. Функції природних чинників. Особливості виконання природними чинниками економічних, соціальних, екологічних, фізіологічних функцій.

1.3. Екологічна рівновага. Визначення екологічної рівноваги. Класифікація екологічних змін.

Запитання для самодіагностики

1. Охарактеризуйте поняття інвайронментальної економіки та її місце в сучасній економічній системі.

2. Проаналізуйте основні засади взаємозв'язку економіки та екології в умовах сталого розвитку.

3. Дайте визначення економіки як науки та розкрийте її ключові функції.

4. Розкрийте сутність екології як міждисциплінарної науки та її роль у формуванні екологічної політики.

5. Проаналізуйте значення природних чинників у формуванні економічних систем.

6. Наведіть класифікацію природних чинників за їх роллю в економіці та екології.

7. Визначте особливості природних умов як складової частини економічного розвитку.

8. Розкрийте сутність поняття антропогенного впливу.

9. Проаналізуйте основні процеси впливу господарської діяльності на природне середовище.

10. Визначте види господарських суб'єктів, які формують економічні відносини щодо природних чинників.

11. Охарактеризуйте основні функції природних чинників у забезпеченні економічного, соціального та екологічного розвитку.

12. Проаналізуйте фізіологічні функції природних чинників та їх вплив на життєдіяльність людини.

13. Дайте визначення екологічної рівноваги та поясніть її значення для підтримання стійкості екосистем.

14. Наведіть класифікацію екологічних змін та проаналізуйте їх вплив на господарську діяльність.

15. Здійсніть порівняльний аналіз економіки природо відновлення, економіки природних ресурсів та інвайронментальної економіки.

Тестові завдання

1. Інвайронментальна економіка вивчає:

- а) процеси виробництва та споживання товарів і послуг;
- б) взаємозв'язок економічної діяльності та природного середовища;
- в) методи збільшення доходів у підприємницькій діяльності;
- г) розподіл ресурсів між різними секторами економіки.

2. До природних чинників належить:

- а) рівень інфляції;
- б) виробничі потужності;
- в) кліматичні умови;
- г) фінансові ресурси.

3. Основою сталого розвитку з погляду інвайронментальної економіки є:

- а) максимізація прибутку підприємств;
- б) мінімізація витрат на природоохоронні заходи;
- в) гармонізація економічного, соціального та екологічного розвитку;
- г) зменшення державного втручання у використання природних ресурсів.

4. Поняття «антропогенний вплив» характеризує:

- а) вплив природних явищ на економічну діяльність;
- б) вплив господарської діяльності людини на природне середовище;
- в) вплив демографічних змін на ринок праці;
- г) вплив природних катаклізмів на рівень виробництва.

5. Життєдіяльність людини забезпечує така функція:

- а) економічна;
- б) соціальна;
- в) екологічна;
- г) фізіологічна.

6. Стан природного середовища, що передбачає її саморегуляцію, відтворення атмосферного повітря, води, ґрунтів, рослин і тварин – це:

- а) екологічна рівновага;
- б) природна рівновага;
- в) класична рівновага;
- г) кейнсіанська рівновага.

7. Розвиток виробничих сил, який відбувається за умови обов'язкового застосування методів екологічного регулювання та контролювання господарської діяльності, принципів екологічного аудиту, а також застосування еколого-економічних методів господарювання – це:

- а) екологізація виробництва;
- б) соціологія;
- в) економічна безпека;
- г) політологія.

8. Наука, яка враховує основні суперечності та визначає раціональне співвідношення між рівнем споживання, розвитком виробництва й екологічними чинниками:

- а) інвайронментальна економіка;
- б) соціальна економіка;
- в) макроекономіка;
- г) мікроекономіка.

9. Об'єкт інвайронментальної економіки – це:

- а) навколишнє середовище;
- б) власність;
- в) соціальні інститути;
- г) еколого-економічна система країни й еколого-економічні відносини в межах цієї системи.

10. Прийоми та засоби досягнення певних результатів у практичній і пізнавальній діяльності називають:

- а) методами дослідження;
- б) предметами дослідження;
- в) об'єктами дослідження;
- г) суб'єктами дослідження.

Правильні відповіді: 1 – б); 2 – в); 3 – в); 4 – б); 5 – г); 6 – а); 7 – а); 8 – а); 9 – г); 10 – а).

Тематика есе

1. Інвайронментальна економіка як основа сталого розвитку: виклики та перспективи. Рекомендації до виконання: проаналізуйте роль інвайронментальної економіки в розв'язанні сучасних екологічних проблем і забезпеченні збалансованого економічного розвитку.

2. Вплив антропогенної діяльності на природне середовище: як знайти баланс? Рекомендації до виконання: розгляньте основні форми антропогенного впливу та запропонуйте шляхи мінімізації негативних наслідків.

3. Екологічна рівновага: її значення для економіки та суспільства. Рекомендації до виконання: оцініть, чому екологічна рівновага є важливою для підтримання стабільності природних і соціально-економічних систем.

4. Природні чинники в економіці: ресурс чи обмеження? Рекомендації до виконання: проаналізуйте, як природні чинники впливають на економічні процеси, розгляньте способи раціонального використання природних ресурсів.

Евристичні завдання

1. Розроблення концепції екологічно збалансованого підприємства. Уявіть, що ви є менеджером компанії, яка планує запуск нового виробництва. Ваше завдання складається з такого:

визначте, які природні чинники будуть використовувати в діяльності підприємства;

розробіть план заходів для мінімізації антропогенного впливу на навколишнє середовище;

обґрунтуйте, як упровадження екологічних технологій може вплинути на економічні результати компанії.

Очікуваний результат: концепція підприємства з описом екологічних заходів і їх економічної ефективності.

2. Аналіз екологічної рівноваги у вашому регіоні. Дослідіть ситуацію в Харківській області з погляду екологічної рівноваги. Визначте таке:

основні природні чинники, що впливають на економіку регіону;

джерела антропогенного впливу та їх наслідки для екології;

потенційні заходи для відновлення або підтримання екологічної рівноваги.

Очікуваний результат: звіт із ключовими висновками та пропозиціями для поліпшення екологічної ситуації.

3. Порівняльний аналіз підходів до використання природних ресурсів. Проаналізуйте два підходи до використання природних ресурсів: традиційний (економіка природних ресурсів) та інноваційний (інвайронментальна економіка).

Оцініть, які переваги та недоліки має кожен підхід. Розгляньте приклади реальних проєктів, реалізовуваних за цими підходами. Запропонуйте свій підхід до використання природних ресурсів із урахуванням концепції сталого розвитку.

Очікуваний результат: порівняльна таблиця, що містить аналіз і пропозиції особистого бачення підходу до використання природних ресурсів з урахуванням концепції сталого розвитку.

Тема 2. Екологічна стабільність і концепція сталого розвитку

Питання за темою.

2.1. Екологічна стабільність. Поняття екологічної стійкості. Індекс екологічної стійкості. Показники індексу екологічної стійкості. Основні напрями досягнення екологічної стійкості.

2.2. Екологізація економіки. Концепція сталого розвитку як концепція існування людства у XXI ст. Пріоритетні напрями економічної політики з позиції концепції сталого розвитку. Здобутки і потенціал України.

2.3. Неокласичний підхід громадського передбачення. Громадська продуктивна односторонність. Пріоритетні напрями розвитку екологічного спрямування.

Запитання для самодіагностики

1. Що таке екологічна стабільність, і які чинники на неї впливають?
2. Визначте поняття індексу екологічної стійкості, його роль у сучасних екологічних дослідженнях.
3. Які є методи розрахунку індексу екологічної стійкості?
4. Визначте основні напрями досягнення екологічної стійкості в сучасному світі.
5. Що таке екологізація економіки? Чому вона є важливою для сталого розвитку?
6. Які принципи є основою концепції сталого розвитку?
7. Як концепція сталого розвитку впливає на економічну політику країн світу?
8. Комісія Брундтланд і мета її створення.
9. Які ключові проблеми людства було розглянуто у звіті Комісії Брундтланд?
10. Які здобутки та потенціал України в досягненні цілей сталого розвитку?
11. Що передбачає неокласичний підхід громадського передбачення в контексті екологізації економіки?
12. Розкрийте поняття громадської продуктивної односторонності та її значення для екологічного розвитку.
13. Назвіть пріоритетні напрями економічної політики, орієнтовані на екологічне спрямування.
14. Як громадянське суспільство може сприяти досягненню екологічної стійкості?
15. Які є виклики та можливості для інтеграції екологічного спрямування в економічну політику XXI ст.?

Тестові завдання

1. *Екологічна стійкість – це:*
 - а) постійне збільшення використання природних ресурсів;
 - б) здатність екосистеми підтримувати свою структуру та функції, незважаючи на вплив зовнішніх факторів;

- в) максимальна ефективність використання економічних ресурсів;
- г) відсутність змін у природному середовищі через антропогенний вплив.

2. Із наведених показників складовою частиною індексу екологічної стійкості є:

- а) рівень безробіття;
- б) викиди парникових газів на душу населення;
- в) споживання енергії на одиницю продукції;
- г) загальний рівень урбанізації.

3. Принципом, що є основою концепції сталого розвитку, є:

- а) зростання добробуту лише економічними методами;
- б) уникнення будь-якого втручання в екосистеми;
- в) збалансований розвиток економіки, суспільства та природного середовища;
- г) максимізація використання природних ресурсів.

4. Напрямок економічної політики, що відповідає концепції сталого розвитку, – це:

- а) індустріалізація без урахування екологічних наслідків;
- б) упровадження «зелених» технологій у виробництво;
- в) підвищення податків на всі види діяльності;
- г) підтримання виключно великих підприємств.

5. Термін, що визначає спільні дії громадян і держави задля досягнення екологічних цілей, – це:

- а) громадська продуктивна одностудність;
- б) екологічна стабільність;
- в) сталий розвиток;
- г) неокласичний підхід передбачення.

6. Екологічну стабільність вимірюють за допомогою:

- а) індексу Лернера;
- б) індексу Лаффера;

- в) індексу екологічної стабільності;
- г) індексу екологічної ефективності.

7. Розвиток суспільства, за якого задоволення потреб нинішнього покоління відбувається без обмеження можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, – це:

- а) сталий розвиток;
- б) соціальний розвиток;
- в) економічний розвиток;
- г) економічне зростання.

8. Процес послідовного впровадження ідей збереження природи й стійкого навколишнього середовища у сфері законодавства, керування, розроблення технологій, економіки, освіти – це:

- а) екологізація;
- б) ефективність;
- в) структурно-функціональна концепція;
- г) концепція обміну.

9. Здатність екологічної системи зберігати свою структуру й функції в процесі впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, яку вимірюють за допомогою індексу екологічної ефективності, – це:

- а) екологічна ефективність;
- б) екологічна стійкість;
- в) екологічна рівновага;
- г) правильної відповіді немає.

Правильні відповіді: 1 – б); 2 – б); 3 – в); 4 – б); 5 – а); 6 – г); 7 – а); 8 – а); 9 – б).

Тематика есе

1. Екологічна стійкість як основа виживання людства в ХХІ ст. Рекомендації до виконання: проаналізуйте значення екологічної стійкості для сучасного суспільства та шляхи її досягнення.

2. Роль індексу екологічної стійкості у формуванні екологічної політики держави. Рекомендації до виконання: дослідіть вплив екологічних показників на економічне планування й ухвалення рішень.

3. Екологізація економіки: виклики та перспективи для України. Рекомендації до виконання: оцініть екологічний потенціал України та можливості його реалізації в межах концепції сталого розвитку.

4. Громадська продуктивна одностудність як інструмент досягнення екологічної стійкості. Рекомендації до виконання: дослідіть роль громадськості в забезпеченні екологічної стабільності та впровадженні «зелених» ініціатив.

Евристичні завдання

1. Побудова моделі екологічної стійкості регіону. Проаналізуйте екологічну ситуацію Харківської області, використовуючи основні показники індексу екологічної стійкості. Запропонуйте заходи для поліпшення екологічної стійкості цього регіону. Обґрунтуйте, як ці заходи можуть вплинути на економічний, соціальний та екологічний розвиток регіону.

Очікуваний результат: побудова моделі впливу запропонованих заходів на розвиток економіки та соціуму харківського регіону.

2. Стратегія екологізації підприємства. Уявіть, що ви є керівником підприємства, яке має високий рівень впливу на довкілля. Проаналізуйте основні джерела екологічного впливу вашого підприємства, розробіть екологічну стратегію, що передбачає перехід на «зелені» технології, зниження викидів, управління відходами. Визначте, які економічні та соціальні вигоди можна отримати від реалізації цієї стратегії.

Очікуваний результат: розроблення практичної екологічної стратегії з поясненням економічних і соціальних вигід.

3. Концепція сталого розвитку для локальної громади. Виберіть невелику сільську громаду Харківського регіону. Визначте основні екологічні проблеми, із якими стикається ця громада. Запропонуйте план дій, що базується на концепції сталого розвитку. Оцініть, як ваш план може сприяти досягненню екологічної стійкості громади.

Очікуваний результат: конкретний план дій із чітко визначеними кроками; прогноз позитивних змін у громаді.

Тема 3. Еколого-економічні інструменти

Питання за темою.

3.1. Економічний інструментарій. Сутність еколого-економічного оцінювання та ставки. Доцільність використання еколого-економічних оцінок у системі ринкових відносин. Економічні відносини між основними господарчими суб'єктами щодо використання природних чинників. Місце і роль економічних інструментів у господарському механізмі.

3.2. Форми еколого-економічних інструментів. Зміст і сфери застосування еколого-економічних інструментів. Податкові еколого-економічні інструменти. Специфіка і поле дії прямих цінових механізмів для розв'язання екологічних проблем. Страхування як еколого-економічний інструмент.

3.3. Принципи формування і механізми дії еколого-економічних інструментів. Механізми реалізації еколого-економічних інструментів. Методичні підходи до встановлення ставок для реалізації еколого-економічних інструментів.

Запитання для самодіагностики

1. Що таке еколого-економічне оцінювання і які його основні функції?
2. У чому полягає доцільність використання еколого-економічного оцінювання в системі ринкових відносин?
3. Як економічні відносини між господарськими суб'єктами впливають на використання природних чинників?
4. Якою є роль економічних інструментів у господарському механізмі?
5. Що таке еколого-економічні інструменти та які їх основні форми?
6. Назвіть основні сфери застосування еколого-економічних інструментів.
7. У чому полягає специфіка податкових еколого-економічних інструментів?
8. Як прямі цінові механізми сприяють розв'язанню екологічних проблем?
9. Чому страхування вважають еколого-економічним інструментом? Як його застосовують?
10. Які принципи формування еколого-економічних інструментів є ключовими?

11. Як механізми реалізації еколого-економічних інструментів впливають на господарську діяльність?
12. Що слід ураховувати під час визначення ставок для реалізації еколого-економічних інструментів?
13. Яка відмінність між прямими та непрямими еколого-економічними інструментами?
14. Як податкові стимули впливають на екологізацію економіки?
15. Охарактеризуйте методичні підходи до встановлення ставок у межах еколого-економічних механізмів.

Тестові завдання

- 1. До еколого-економічного оцінювання належить така функція:*
 - а) визначення вартості управлінських послуг;
 - б) оцінювання ефективності використання природних ресурсів;
 - в) формування звітності про прибуток підприємств;
 - г) організація ринкових торгів.
- 2. Основною метою використання еколого-економічних оцінок у ринкових відносинах є:*
 - а) зниження податкового навантаження;
 - б) упровадження інновацій у виробництво;
 - в) забезпечення сталого використання природних ресурсів;
 - г) розвиток конкуренції між суб'єктами господарювання.
- 3. Із наведених інструментів до еколого-економічних належать:*
 - а) субсидії та податкові пільги для екологічних проєктів;
 - б) грошові кредити на споживчі потреби;
 - в) механізми управління боргами підприємств;
 - г) зниження митних тарифів на імпорт.
- 4. Прямий ціновий механізм як еколого-економічний інструмент визначає:*
 - а) регулювання кількості імпортованих товарів;
 - б) установлення цін на використання природних ресурсів;
 - в) контроль над рівнем заробітних плат;
 - г) оцінювання ризиків інфляції в економіці.

5. Під час встановленні ставок для еколого-економічних інструментів ураховують:

- а) рівень прибутковості підприємства;*
- б) потенційні екологічні збитки від діяльності;*
- в) кількість зайнятих працівників;*
- г) обсяг державних субсидій.*

6. Грошова допомога, яку надає держава чи інші організації на конкурсній основі на виконання наукових досліджень, конструкторських розробок природоохоронного значення, – це:

- а) грант;*
- б) мито;*
- в) субсидія;*
- г) дотація.*

7. Сукупність економічних важелів та інструментів, які приводять у дію економічні закони та погоджують інтереси індивідумів, колективу та суспільства, – це:

- а) економічна вигода;*
- б) екологічне страхування;*
- в) економічні інструменти;*
- г) механізм реалізації еколого-економічних інструментів.*

8. Вимірювач, що характеризує зміну параметрів господарської діяльності економічних суб'єктів у відповідь на процеси використання природних благ чи впливу на компоненти середовища, – це:

- а) еколого-економічне оцінювання;*
- б) екологічне оцінювання;*
- в) економічне оцінювання;*
- г) оцінювання.*

9. Відшкодування екологічних збитків у результаті непередбачуваних надзвичайних ситуацій (екологічних аварій, катастроф), яке відбувається за рахунок створення резервних фондів (страхових фондів), – це:

- а) економічна вигода;*
- б) екологічне страхування;*

- в) економічні інструменти;
- г) механізм реалізації еколого-економічних інструментів.

10. Платежі, які вилучають в одних макроекономічних суб'єктів та передають іншим із метою поліпшення навколишнього середовища, – це:

- а) перерозподільні платежі;
- б) ставки;
- в) штраф;
- г) дотації.

Правильні відповіді: 1 – б); 2 – в); 3 – а); 4 – б); 5 – б); 6 – а); 7 – г); 8 – а); 9 – б); 10 – а).

Тематика есе

1. Доцільність використання еколого-економічних оцінок у системі ринкових відносин: теоретичні засади та практична реалізація. Рекомендації до виконання: проаналізуйте практичні приклади використання еколого-економічних оцінок для ухвалення рішень в умовах ринкової економіки.

2. Податкові еколого-економічні інструменти: вплив на сталий розвиток та екологічну відповідальність. Рекомендації до виконання: визначте різні податкові механізми та їх вплив на зниження екологічного навантаження. З'ясуйте роль податкових інструментів у стимулюванні екологізації економіки і підтримці сталого розвитку.

3. Страхування як еколого-економічний інструмент: механізми упровадження та переваги для економіки і довкілля. Рекомендації до виконання: проаналізуйте використання страхових продуктів для зниження ризиків екологічних збитків, виявіть вплив страхування на екологічну безпеку підприємств і захист навколишнього середовища.

4. Методичні підходи до встановлення ставок для реалізації еколого-економічних інструментів: міжнародний досвід і адаптація для України. Рекомендації до виконання: розгляньте основні методики встановлення ставок та їх застосування в різних країнах. Визначте можливості та труднощі адаптації цих методик в Україні для досягнення еколого-економічної стабільності.

Евристичні завдання

1. Екологічне оцінювання великого інфраструктурного проекту. Великий інфраструктурний проект – будівництво дороги. Проаналізуйте його можливий вплив на навколишнє середовище. Розробіть план дій, що передбачає використання еколого-економічних інструментів для мінімізації негативного впливу, та оцініть, як ці заходи можуть сприяти досягненню екологічної стабільності проекту, поліпшення іміджу інвестора та зниженню екологічних ризиків.

Очікуваний результат: конкретний план дій із детальними рекомендаціями щодо заходів для мінімізації негативного впливу на довкілля, із прогнозом щодо можливих змін у проекті та їх ефективності для досягнення екологічної стабільності.

2. Економічний інструментарій для збереження біорізноманіття в сільськогосподарській діяльності. Сільськогосподарське підприємство – велике фермерське господарство, що вирощує монокультури. Проаналізуйте, які еколого-економічні інструменти можна застосувати для збереження біорізноманіття. Розробіть план дій із рекомендаціями щодо впровадження цих інструментів у господарську діяльність і оцініть, як цей план допоможе знизити негативний вплив на навколишнє середовище та підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва.

Очікуваний результат: конкретний план дій для інтеграції екологічних ініціатив у сільське господарство з прогнозом щодо позитивних змін.

3. Розроблення плану еколого-економічного розвитку для регіону з високим рівнем забруднення. Регіон – Харківська область. Проаналізуйте головні джерела забруднення та їх вплив на здоров'я населення та екосистему. Розробіть план дій для еколого-економічного розвитку та оцініть, як цей план може сприяти досягненню екологічної стійкості в регіоні та поліпшенню якості життя його мешканців.

Очікуваний результат: чіткий план дій із детальними заходами для зниження рівня забруднення та прогнозом щодо поліпшення екологічної ситуації та здоров'я населення і зниження соціально-економічних ризиків.

Тема 4. Економічне оцінювання природних чинників

Питання за темою.

4.1. Оцінювання природних чинників. Оцінювання ресурсів та оцінювання середовища. Подібність і відмінність між економічним оцінюванням ресурсів і середовища. Багатофункціональні природні ресурси. Вартісна форма зміни фізіологічних, соціальних і екологічних функцій природи.

4.2. Методи економічного оцінювання природних ресурсів. Витратний підхід до економічного оцінювання природних чинників. Результатний підхід до економічного оцінювання природних чинників.

4.3. Методи оцінювання змін стану середовища. Характеристика формування економічного оцінювання зміни стану середовища. Базові критерії економічного оцінювання природних чинників. Характеристика цілей еколого-економічного оцінювання витрат на підтримання стану відтворюваних природних ресурсів.

Запитання для самодіагностики

1. У чому полягає сутність оцінювання природних чинників?
2. Чим відрізняється оцінювання ресурсів від оцінювання середовища?
3. Як визначають багатофункціональні природні ресурси?
4. У чому полягає значення вартісної форми зміни фізіологічних функцій природи?
5. Як соціальні функції природи враховують під час економічного оцінювання?
6. У чому виявляється екологічна функція природи в економічному оцінюванні?
7. Опишіть витратний підхід до економічного оцінювання природних чинників.
8. Які основні характеристики результатного підходу до оцінювання природних чинників?
9. Які методи застосовують для оцінювання змін стану середовища?

10. Охарактеризуйте базові критерії економічного оцінювання природних чинників.

11. Яке значення має формування економічного оцінювання зміни стану середовища?

12. Як економічні витрати впливають на підтримання стану відтворених природних ресурсів?

13. У чому полягає різниця між економічним та екологічним підходами до оцінювання природних ресурсів?

14. Які цілі еколого-економічного оцінювання витрат?

15. Як можна інтегрувати результати оцінювання природних ресурсів в ухвалення управлінських рішень?

Тестові завдання

1. Основною метою оцінювання природних ресурсів є:

- а) формування нових видів ресурсів;
- б) визначення ринкової вартості ресурсів;
- в) оцінювання функціональних можливостей ресурсів;
- г) установлення способів їх перероблення.

2. Підхід, що базується на врахуванні витрат, необхідних для збереження природних ресурсів, – це:

- а) результатний;
- б) витратний;
- в) комбінований;
- г) статистичний.

3. Багатофункціональні природні ресурси характеризує:

- а) наявність унікальних фізичних властивостей;
- б) виконання декількох функцій одночасно (екологічних, соціальних, економічних);
- в) невідновлюваний характер;
- г) використання в одній галузі.

4. Який із наведених методів використовують для оцінювання змін стану середовища:

- а) порівняльного аналізу;
- б) граничних витрат;
- в) контингентної оцінки;
- г) математичного моделювання.

5. Базовим критерієм економічного оцінювання природних чинників є:

- а) потенційний дохід від використання ресурсу;
- б) собівартість видобування або використання ресурсу;
- в) рівень відновлення ресурсу або збереження його стану;
- г) географічне розташування ресурсу.

6. Грошове вираження ефекту (цінності) від використання природних ресурсів у заданих соціально-економічних умовах – це:

- а) економічне оцінювання природних ресурсів;
- б) екологічне оцінювання;
- в) оцінювання;
- г) страхування.

7. Метод, який визначає відношення дисконтованих вигод до дисконтованих витрат, – це:

- а) метод «вигоди-витрати»;
- б) метод «витрати-ефективність»;
- в) витратний метод;
- г) виробничий метод.

8. Ресурси, які на цьому етапі розвитку суспільства розвідані, їх запаси кількісно визначені й активно використовуються суспільством, – це:

- а) рекреаційні ресурси;
- б) потенційні ресурси;
- в) реальні ресурси;
- г) виробничі ресурси.

9. Ресурси, які на цьому етапі розвитку суспільства розвідані, часто кількісно визначені, але не використовуються суспільством, – це:

- а) рекреаційні ресурси;
- б) потенційні ресурси;
- в) реальні ресурси;
- г) виробничі ресурси.

10. Ресурси всіх видів, які можна використати для задоволення потреб населення у відпочинку та туризмі, – це:

- а) рекреаційні ресурси;
- б) потенційні ресурси;
- в) реальні ресурси;
- г) виробничі ресурси.

Правильні відповіді: 1 – в); 2 – б). 3 – б); 4 – в); 5 – в); 6 – а); 7 – а); 8 – в); 9 – б); 10 – а).

Тематика есе

1. Еколого-економічне оцінювання природних ресурсів: баланс між економікою та екологією. Рекомендації до виконання: проаналізуйте роль економічного оцінювання природних ресурсів у забезпеченні сталого розвитку, порівняйте витратний і результатний підходи.

2. Багатофункціональність природних ресурсів: виклики та перспективи для сучасної економіки. Рекомендації до виконання: дослідіть значення багатофункціональних природних ресурсів та їх вплив на екологічні, соціальні й економічні процеси.

3. Методи оцінювання змін стану навколишнього середовища – ключ до ефективного управління природними ресурсами. Рекомендації до виконання: зробіть огляд сучасних методів оцінювання стану природного середовища та їх значення для ухвалення управлінських рішень.

4. Еколого-економічне оцінювання витрат на підтримання природних ресурсів: інвестиції в майбутнє. Рекомендації до виконання: обґрунтуйте важливість інвестицій у відновлення природних ресурсів, проаналізуйте витрати і вигоди для суспільства.

Евристичні завдання

1. Розроблення стратегії економічного оцінювання природних ресурсів для забезпечення сталого розвитку. Природний ресурс – корисні копалини. Визначте екологічну, соціальну, економічну функції цього ресурсу. Застосуйте витратний та результатний підходи до оцінювання, при цьому для витратного підходу розрахуйте витрати на його відновлення або підтримання, а для результатного підходу оцініть економічний ефект від його використання. На основі оцінювання запропонуйте систему заходів для раціонального використання та збереження цього ресурсу.

Очікуваний результат: план заходів для раціонального використання ресурсу з прогнозом можливої вигоди за умови реалізації запропонованої стратегії.

2. Еколого-економічне оцінювання зміни стану природного середовища. Проведіть аналіз змін стану природного середовища Харківської області за останні 10 років. Запропонуйте методи оцінювання економічних втрат через ці зміни за методом контингентного оцінювання або за методом оцінювання граничних витрат. На основі отриманих результатів розробіть рекомендації для регіональної екологічної політики.

Очікуваний результат: конкретні пропозиції для регіональної влади щодо зменшення екологічних збитків та поліпшення стану природного середовища.

3. Упровадження економічних інструментів для оцінювання природних ресурсів у місцевій громаді. Визначте основні природні ресурси, використовувані Малоданилівською громадою. Розробіть схему впровадження економічних інструментів, спрямованих на раціональне використання цих ресурсів. Оцініть потенційний економічний ефект для громади від реалізації запропонованих інструментів, зокрема соціальні та екологічні переваги.

Очікуваний результат: конкретний план застосування економічних інструментів із прогнозом позитивних змін для громади.

Змістовий модуль 2. Основи господарювання

Тема 5. Оцінювання економічного збитку від порушення середовища

Питання за темою.

5.1. Визначення економічного збитку від порушення довкілля. Природа економічного збитку. Складові частини еколого-економічного збитку. Вартісний аналіз формування еколого-економічного збитку. Складові частини еколого-економічного збитку щодо формування вартості суспільного продукту.

5.2. Методи оцінювання збитку від порушення довкілля. Чинники, що формують величину еколого-економічного збитку. Визначення дії чинника часу. Базові методи обліку еколого-економічного збитку.

5.3. Екологічна ціна економічних благ. Екологічна ціна виробництва і споживання продукту. Вплив життєвого циклу продукту на екологічну ціну. Практичне використання оцінювання еколого-економічних збитків.

Запитання для самодіагностики

1. Що таке економічний збиток від порушення довкілля?
2. Які основні складові частини еколого-економічного збитку?
3. У чому полягає природа економічного збитку від порушення довкілля?
4. Як формується вартісний аналіз еколого-економічного збитку?
5. Які складові частини еколого-економічного збитку пов'язані з формуванням вартості суспільного продукту?
6. Назвіть основні методи оцінювання збитку від порушення довкілля.
7. Які чинники впливають на величину еколого-економічного збитку?
8. Як чинник часу впливає на оцінювання еколого-економічного збитку?
9. Охарактеризуйте базові методи обліку еколого-економічного збитку.
10. Що таке екологічна ціна економічних благ?
11. У чому полягає екологічна ціна виробництва продукту?

12. Як життєвий цикл продукту впливає на його екологічну ціну?
13. Яке значення має оцінювання еколого-економічного збитку для практичного управління екологічними проблемами?
14. Як можна врахувати еколого-економічні збитки під час розроблення економічної політики?
15. Які є приклади застосування методів оцінювання еколого-економічних збитків у реальній практиці?

Тестові завдання

1. До складових частин еколого-економічного збитку зараховують:

- а) забруднення довкілля, відновлення природних ресурсів, економічні втрати;
- б) вартість сировини, витрати на транспортування, собівартість продукції;
- в) збитки від утрати біорізноманіття, витрати на охорону праці, енергетичні витрати;
- г) енергетичні витрати, інвестиції в технології, зменшення податків.

2. Який метод оцінювання збитків від порушення довкілля базується на витратах на відновлення природних ресурсів?

- а) витратний;
- б) результатний;
- в) контингентної оцінки;
- г) метод екологічної ренти.

3. Чинник часу під час оцінювання еколого-економічного збитку впливає на:

- а) вартість відновлення природних ресурсів;
- б) складність оцінювання економічних збитків;
- в) накопичення збитків і зростання витрат на їх ліквідацію;
- г) розподіл природних ресурсів між галузями економіки.

4. Екологічна ціна продукту містить:

- а) собівартість виробництва і транспортування;
- б) екологічні збитки протягом усього життєвого циклу продукту;

- в) податки й акцизи на екологічно шкідливі продукти;
- г) лише витрати на сировину.

5. Яке твердження є правильним щодо практичного використання еколого-економічних збитків:

- а) не впливає на стратегії сталого розвитку;
- б) використовують для оптимізації податкового навантаження на підприємства;
- в) допомагає формувати екологічну політику та інвестиційні рішення;
- г) не має значення для управління природними ресурсами.

6. Методи, основані на визначенні витрат на заміщення, відтворення й переміщення, – це:

- а) витратний підхід;
- б) дохідний підхід;
- в) порівняльний підхід;
- г) нормативний підхід.

7. Методи, основані на капіталізації земельної ренти, – це:

- а) витратний підхід;
- б) дохідний підхід;
- в) порівняльний підхід;
- г) нормативний підхід.

8. Ціна, яка враховує додаткові витрати на нейтралізацію прямих та непрямих екологічних наслідків певної форми господарської діяльності, – це:

- а) екологічний збиток;
- б) екологічна ціна;
- в) екологічна рівновага;
- г) екологічне страхування.

9. Методи, основані на використанні ринкових цін; методи, засновані на визначенні альтернативних витрат (вартості), – це:

- а) витратний підхід;
- б) дохідний підхід;

- в) порівняльний підхід;
- г) нормативний підхід.

10. Фактичні або можливі екологічні та соціальні втрати, що виникають у результаті певних подій або явищ, зокрема зміни природного середовища, його забруднення, – це:

- а) екологічний збиток;
- б) екологічна ціна;
- в) екологічна рівновага;
- г) екологічне страхування.

Правильні відповіді: 1 – а); 2 – а); 3 – в); 4 – б); 5 – в); 6 – а); 7 – б); 8 – б); 9 – в); 10 – а).

Тематика есе

1. Економічний збиток від порушення довкілля. Рекомендації до виконання: розгляньте природу економічного збитку від забруднення довкілля, складові частини цього збитку та його вплив на соціально-економічний розвиток. Запропонуйте стратегії мінімізації збитків.

2. Екологічна ціна продукту. Рекомендації до виконання: визначте вплив життєвого циклу на економічну вартість продукту, проаналізуйте, як виробництво, споживання та утилізація продуктів впливають на екологічну ціну.

3. Методи оцінювання збитків від порушення довкілля. Рекомендації до виконання: опишіть основні методи оцінювання збитків, витратний та результатний підходи. Зробіть порівняльний аналіз їх ефективності в різних умовах.

4. Еколого-економічні збитки в Україні: сучасний стан і перспективи. Рекомендації до виконання: проаналізуйте екологічні проблеми в Україні, їх економічні наслідки та перспективи вдосконалення методів оцінювання збитків у національному контексті.

Евристичні завдання

1. Розроблення стратегії мінімізації еколого-економічних збитків у промисловості. Визначте основні джерела екологічного збитку в про-

мисловості. Проаналізуйте вплив цих збитків на довкілля, економіку та соціальну сферу. Запропонуйте практичну стратегію мінімізації збитків.

Очікуваний результат: розроблений план заходів для мінімізації збитків із прогнозом позитивних змін.

2. Розрахунок екологічної ціни життєвого циклу продукту. Виберіть конкретний продукт – автомобіль. Проведіть аналіз життєвого циклу продукту. Розрахуйте екологічну ціну продукту, ураховуючи витрати на відновлення довкілля після кожного етапу.

Очікуваний результат: розрахована екологічна ціна продукту з поясненнями та пропозиції щодо зменшення екологічного збитку, які можна впровадити на практиці.

3. Визначення еколого-економічного збитку для підприємства хімічної промисловості. Визначте основні аспекти впливу діяльності підприємства на довкілля. Оцініть, як упровадження сучасних екологічних технологій може зменшити цей збиток.

Очікуваний результат: розрахований економічний збиток від порушення довкілля з переліком рекомендацій, які поєднують екологічну та економічну ефективність.

Тема 6. Економіко-екологічне регулювання економічних систем

Питання за темою.

6.1. Екологічне регулювання економіки регіонів. Масштабна криза та економічне зростання. Екологічні ресурси як інноваційні джерела зростання. Конкурентні переваги регіонів України. Інвестиційний клімат регіонів України та його залежність від екологічного регулювання.

6.2. Макроекономічне регулювання природних чинників. Присвоєння природних ресурсів та форми власності на природні ресурси. Механізми природоохоронної та природоресурсної діяльності країни. Екологічні механізми відтворення природних ресурсів в Україні. Вітчизняні промислові біотехнології відновлення природних відтворюваних ресурсів.

6.3. Екологічний менеджмент. Економічне зростання і споживча культура. Зростання виробничих можливостей і глобальна економічна криза.

Запитання для самодіагностики

1. Що таке екологічне регулювання економіки регіонів?
2. Як масштабна криза може впливати на економічне зростання в регіоні?
3. Які екологічні ресурси можуть бути джерелами інноваційного зростання в регіоні?
4. Які конкурентні переваги мають регіони України завдяки екологічному регулюванню?
5. Як інвестиційний клімат регіонів України залежить від екологічного регулювання?
6. Які форми власності на природні ресурси в Україні мають вплив на їх присвоєння?
7. Охарактеризуйте механізми природоохоронної та природоресурсної діяльності країни.
8. Які екологічні механізми використовуються для відтворення природних ресурсів в Україні?
9. У яких сферах промисловості застосовуються вітчизняні біотехнології для відновлення природних відтворюваних ресурсів?
10. Як економічне зростання пов'язане з рівнем споживчої культури?
11. Які виробничі можливості слід розвивати для зменшення негативного впливу на довкілля?
12. Як глобальна економічна криза може впливати на екологічний менеджмент?
13. Які є основні етапи в процесі запровадження екологічного менеджменту на підприємстві?
14. Які заходи з екологічного управління можуть сприяти сталому розвитку виробництва?
15. Механізм отримання тимчасової власності на водні ресурси в Україні.

Тестові завдання

1. *Яке з наведених визначень відповідає екологічному регулюванню економіки регіонів:*
 - а) виключно адміністративні заходи для контролю за забрудненням;
 - б) використання економічних методів для стимулювання сталого розвитку;

- в) лише зниження рівня викидів від промислових підприємств;
- г) виключно природоохоронні заходи, не пов'язані з економічними інструментами?

2. Ресурси, що можуть бути джерелами інноваційного зростання в регіонах, – це:

- а) вичерпні ресурси;
- б) відновлювані природні ресурси;
- в) промислові відходи;
- г) чисте повітря і води.

3. Конкурентні переваги регіонів України щодо екологічного регулювання визначає:

- а) технологічний рівень промисловості;
- б) кількість природних ресурсів;
- в) якість навколишнього середовища;
- г) освітні рівні місцевого населення.

4. Як інвестиційний клімат регіонів України залежить від екологічного регулювання:

- а) прямо, через можливість залучення екологічно чистих технологій;
- б) опосередковано, через створення робочих місць;
- в) не впливає;
- г) через зменшення податків для екологічно спрямованих підприємств?

5. Форми власності на природні ресурси, які мають вплив на їх присвоєння в Україні:

- а) державна власність;
- б) приватна власність;
- в) колективна власність;
- г) усі відповіді правильні.

6. Екологічні механізми, які використовують для відтворення природних ресурсів в Україні, – це:

- а) ліцензування нових підприємств;
- б) стимулювання використання відновлюваних джерел енергії;

- в) програми обмеження викидів;
- г) запровадження системи збирання та перероблення відходів.

7. Вітчизняні промислові біотехнології, що використовуються для відновлення природних відтворюваних ресурсів:

- а) використання ГМО у сільському господарстві;
- б) перероблення сільськогосподарських відходів;
- в) вирощування риби в штучних водоймах;
- г) створення біотехнологічних лабораторій для розроблення нових сортів рослин.

8. Економічне зростання пов'язане з рівнем споживчої культури через:

- а) прямий зв'язок – чим вищий рівень споживчої культури, тим більшим є використання екологічно чистих товарів;
- б) опосередкований зв'язок – більш високий рівень економічного зростання потребує зростання споживчої культури;
- в) немає жодного зв'язку;
- г) зв'язок лише через соціальні інвестиції.

9. Виробничі можливості розвиваються для зменшення негативного впливу на довкілля через:

- а) використання відновлюваних джерел енергії;
- б) застосування чистих технологій;
- в) запровадження інноваційних методів виробництва;
- г) усі відповіді правильні.

10. Глобальна економічна криза впливає на екологічний менеджмент таким чином:

- а) підвищує пріоритетність екологічних питань;
- б) призводить до зменшення інвестицій у природоохоронні технології;
- в) зменшує потребу в екологічному регулюванні;
- г) не впливає.

Правильні відповіді: 1 – б); 2 – б); 3 – в); 4 – а); 5 – г); 6 – б); 7 – б); 8 – а); 9 – б); 10 – г).

Тематика есе

1. Роль екологічного регулювання в економічному розвитку регіонів України. Рекомендації до виконання: проаналізуйте, як екологічне регулювання впливає на економічний розвиток регіонів з урахуванням природно-ресурсного потенціалу, інвестиційного клімату і конкурентних переваг.

2. Механізми макроекономічного регулювання природних ресурсів в Україні. Рекомендації до виконання: оцініть ефективність наявних механізмів макроекономічного регулювання природних ресурсів, їх вплив на сталий розвиток економіки та природоохоронну діяльність.

3. Екологічний менеджмент у контексті глобальної економічної кризи. Рекомендації до виконання: розкрийте роль екологічного менеджменту в збереженні балансу між економічним зростанням і екологічною стабільністю в сучасних умовах.

4. Інноваційні підходи до відновлення природних ресурсів в Україні. Рекомендації до виконання: проаналізуйте сучасні вітчизняні промислові біотехнології для відновлення природних ресурсів, їх ефективність і потенціал для майбутнього розвитку економіки.

Евристичні завдання

1. Оцінювання інвестиційного клімату Харківської області з екологічного погляду. Проаналізуйте, як екологічне регулювання впливає на інвестиційний клімат Харківської області. Запропонуйте рекомендації щодо поліпшення екологічної привабливості для інвесторів.

Очікуваний результат: конкретні пропозиції з удосконалення екологічної політики для поліпшення інвестиційної привабливості.

2. Розроблення стратегії екологічного менеджменту для підприємства. Проаналізуйте виробничу діяльність підприємства, на якому проходили виробничу практику (або будь-якого іншого), з погляду екологічного впливу. Розробіть стратегію екологічного менеджменту.

Очікуваний результат: концепція екологічного менеджменту з конкретними заходами та прогнозом поліпшення екологічного стану за умови реалізації запропонованої стратегії.

3. Моделювання механізмів відтворення земельних ресурсів. Запропонуйте модель економічних механізмів їх відтворення в умовах України, визначте потенційні бар'єри та способи їх подолання.

Очікуваний результат: модель механізмів відтворення природних ресурсів із практичними рекомендаціями для впровадження цієї моделі на національному рівні.

Тема 7. Інвайронментальна агресія

Питання за темою

7.1. Політичні конфлікти щодо інвайронментальної агресії. Причини виникнення та джерела політичних конфліктів. Конфлікти за землю та території. Значення географічного положення у воєнному, стратегічному та економічному аспектах. Природно-ресурсні конфлікти. Руйнування та виснаження природного середовища. Заходи згладжування та елімінації політичних конфліктів.

7.2. Основні групи екологічних конфліктів. Класифікація конфліктів природокористування. Формування природно-ресурсного потенціалу. Соціально-екологічні конфлікти. Парадокс достатку, або прокляття ресурсів. Міжнародні екологічні конфлікти. Територіально-етнічні конфлікти. Спори щодо водних ресурсів. «Рибні» конфлікти. Забруднення повітря та водних ресурсів. Радіоактивне забруднення.

7.3. Стратегія боротьби з глобальним забрудненням довкілля. Міжнародні програми щодо збереження природно-ресурсного потенціалу планети. Комплексні заходи щодо нейтралізації та усунення забруднень світового значення.

Запитання для самодіагностики

1. У чому полягає суть інвайронментальної агресії в політичних конфліктах?
2. Назвіть основні причини виникнення політичних конфліктів, пов'язаних із природними ресурсами.
3. Як географічне положення території впливає на її стратегічне значення в політичних конфліктах?
4. У чому полягає специфіка конфліктів за землю та території?

5. Які наслідки виснаження природного середовища можуть викликати природно-ресурсні конфлікти?
6. Як класифікують конфлікти, що виникають у процесі природокористування?
7. Що таке парадокс достатку і як це поняття пов'язане з екологічними конфліктами?
8. Назвіть основні типи міжнародних екологічних конфліктів.
9. Чим зумовлено територіально-етнічні конфлікти, пов'язані з природними ресурсами?
10. У чому полягають особливості спорів щодо водних ресурсів між країнами?
11. Як забруднення повітря впливає на загострення екологічних конфліктів?
12. Які є наслідки «рибних» конфліктів для екосистем і міжнародних відносин?
13. Охарактеризуйте основні заходи нейтралізації радіоактивного забруднення.
14. Які міжнародні програми спрямовано на збереження природно-ресурсного потенціалу планети?
15. Назвіть комплексні заходи боротьби з глобальним забрудненням довкілля.

Тестові завдання

1. Найчастіша причина природно-ресурсних конфліктів – це:

- а) погіршення кліматичних умов;
- б) нерівномірний розподіл природних ресурсів;
- в) зростання населення;
- г) урбанізація.

2. Парадокс достатку – це:

- а) надмірне споживання природних ресурсів;
- б) ситуація, коли забезпеченість природними ресурсами не сприяє економічному розвитку;
- в) використання ресурсів без їх відновлення;
- г) утрата біорізноманіття через економічну діяльність.

3. До міжнародних екологічних конфліктів належать:

- а) територіальні спори між сусідніми країнами;
- б) спори через забруднення транскордонних річок;
- в) міграційні процеси через економічну нестабільність;
- г) воєнні конфлікти за контроль над торговими шляхами.

4. Через рибальські зони часто виникають:

- а) територіальні конфлікти;
- б) радіаційні конфлікти;
- в) «рибні» конфлікти;
- г) забруднення атмосфери.

5. Основною метою міжнародних програм із збереження природно-ресурсного потенціалу є:

- а) підтримання економічного зростання країн, що розвиваються;
- б) розроблення нових видів екологічного озброєння;
- в) забезпечення сталого розвитку планети;
- г) ліквідація нерівності в доступі до технологій.

6. Руйнування, виснаження природного середовища на території однієї держави під впливом дій іншої держави – це:

- а) інвайронментальна агресія;
- б) природокористування;
- в) політичний конфлікт;
- г) екологізація.

7. Конфлікт на основі суперечностей під час розподілу владних повноважень, обсягів і форм використання природних ресурсів, а також одержання доходів від їх експлуатації – це:

- а) конфлікт природокористування;
- б) моноресурсний конфлікт;
- в) політичний конфлікт;
- г) мультиресурсний конфлікт.

8. Явище в економіці, пов'язане з тим, що країни, які володіють значними природними ресурсами, можуть бути менш економічно розвненими, ніж країни з невеликими їх запасами або без запасів (не обов'язково діє в усіх країнах, багатих на ресурси), – це:

- а) прокляття ресурсів;
- б) моноресурсний конфлікт;
- в) політичний конфлікт;
- г) мультиресурсний конфлікт.

9. Зіткнення групових інтересів в екологічній сфері, що виражається в боротьбі за доступ до природних ресурсів, а також у протиставленні позицій із приводу методів їх використання, – це:

- а) соціально-екологічні конфлікти;
- б) моноресурсний конфлікт;
- в) політичний конфлікт;
- г) мультиресурсний конфлікт.

10. Конкуренція між етнічними групами за володіння обмеженими ресурсами на визначеній території має назву:

- а) соціально-екологічного конфлікту;
- б) моноресурсного конфлікту;
- в) політичного конфлікту;
- г) територіально-етнічного конфлікту.

Правильні відповіді: 1 – б); 2 – б); 3 – б); 4 – в); 5 – в); 6 – а); 7 – а); 8 – а); 9 – а); 10 – г).

Тематика есе

1. Причини та наслідки природно-ресурсних конфліктів у сучасному світі. Рекомендації до виконання: розгляньте основні причини виникнення конфліктів через природні ресурси, проаналізуйте їх вплив на політичну, економічну та екологічну ситуацію, а також запропонуйте шляхи їх розв'язання.

2. Парадокс достатку: чому багатство ресурсами не завжди веде до процвітання? Рекомендації до виконання: поясніть сутність «прокляття ресурсів», його вияви в різних країнах; проаналізуйте соціальні, економічні та політичні причини цього явища.

3. Екологічні конфлікти та глобальне співробітництво для їх розв'язання. Рекомендації до виконання: проаналізуйте приклади міжнародних екологічних конфліктів, оцініть роль глобальних угод і програм у їх урегулюванні, а також розгляньте успішні кейси співробітництва.

4. Стратегії боротьби з глобальним забрудненням довкілля: виклики та перспективи. Рекомендації до виконання: проаналізуйте сучасні підходи до боротьби із забрудненням навколишнього середовища з акцентом на міжнародні програми, технологічні інновації та суспільну свідомість.

Евристичні завдання

1. Розв'язання спорів щодо землі в Україні. Проведіть аналіз причин конфлікту, основних сторін, які беруть участь, і їхніх інтересів. Розробіть план розв'язання конфлікту з використанням екологічних, економічних та правових інструментів.

Очікуваний результат: розроблений план дій, який містить конкретні заходи, та прогноз ефективності запропонованих рішень.

2. Аналіз міжнародного екологічного конфлікту щодо забруднення океанів. Визначте основні причини конфлікту, його масштаби та зацікавлені сторони. Запропонуйте стратегію глобального співробітництва, спрямовану на розв'язання конфлікту.

Очікуваний результат: рекомендації щодо заходів, які можуть знизити напруженість і сприяти розв'язанню конфлікту, з оцінюванням можливих наслідків упровадження запропонованої стратегії.

3. Стратегія боротьби з радіоактивним забрудненням довкілля в глобальному масштабі. Проаналізуйте чинники, які ускладнюють розв'язання цієї проблеми. Розробіть концепцію міжнародної програми, яка б сприяла ефективному розв'язанню цієї проблеми.

Очікуваний результат: проєкт міжнародної програми з детальними заходами та прогнозом поліпшення стану довкілля в разі впровадження програми.

Тема 8. Концепція платного природокористування

Питання за темою.

8.1. Основи платного природокористування. Упровадження платного природокористування у світі та в Україні. Позитивні та негативні погляди на платне природокористування. Система платного природокористування в Україні та її компоненти.

8.2. Система плати за використання природних ресурсів. Система платежів за землю в Україні. Система зборів за надра в Україні. Система плати за водні ресурси в Україні. Система плати за лісові ресурси в Україні. Компоненти системи плати за тваринний світ в Україні. Компоненти системи плати за рослинний світ в Україні.

8.3. Платежі за порушення природного середовища. Компоненти системи платежів за порушення природного середовища. Система платежів за забруднення атмосферного повітря та водних ресурсів. Система платежів за розміщення відходів.

Запитання для самодіагностики

1. Що таке платне природокористування, і які його основні принципи?
2. Які основні позитивні результати впровадження платного природокористування?
3. У чому полягають основні недоліки платного природокористування?
4. Як розвивається система платного природокористування в Україні порівняно зі світовими практиками?
5. Які компоненти входять до системи платного природокористування в Україні?

6. Які основні принципи функціонування системи платежів за землю в Україні?
7. Як в Україні реалізують систему зборів за використання надр?
8. Яким чином здійснюють оплату за водні ресурси в Україні?
9. Які особливості системи плати за лісові ресурси в Україні?
10. Як в Україні визначають платежі за використання тваринного та рослинного світу?
11. Які компоненти складають систему платежів за порушення природного середовища?
12. Як в Україні організовано систему платежів за забруднення атмосферного повітря?
13. Що передбачає система платежів за забруднення водних ресурсів?
14. Які механізми діють для плати за розміщення відходів у природному середовищі?
15. Як система платежів сприяє зменшенню шкоди навколишньому середовищу?

Тестові завдання

1. Основним принципом платного природокористування є:
 - а) повна заборона використання природних ресурсів;
 - б) безкоштовне використання ресурсів за умови їх відновлення;
 - в) плата за використання природних ресурсів і компенсація за їх відновлення;
 - г) державне субсидування природокористування.
2. В Україні підлягають платі за використання:
 - а) тільки водні ресурси;
 - б) лише надра;
 - в) лісові, водні, земельні ресурси, надра, тваринний і рослинний світ;
 - г) тільки земельні ресурси.

3. До системи платежів за порушення природного середовища не належить:

- а) забруднення атмосферного повітря;
- б) розміщення відходів;
- в) виробництво електроенергії;
- г) забруднення водних ресурсів.

4. Основою системи зборів за надра в Україні є:

- а) обсяги використаних природних ресурсів;
- б) рівень забруднення повітря;
- в) розмір території, на якій ведуть видобуток;
- г) плата за відновлення лісових ресурсів.

5. До системи платежів за порушення природного середовища належить:

- а) система зборів за надра;
- б) система плати за лісові ресурси;
- в) плата за забруднення водних ресурсів;
- г) плата за користування земельними ділянками.

6. Плата в бюджет за право користування й розпорядження земельними, водними, лісовими, природними ресурсами з прибутку або доходу підприємства – це:

- а) плата за природні ресурси;
- б) неформальна плата;
- в) збір;
- г) виробнича плата.

7. Документ, який засвідчує право його власника на використання природних ресурсів у зазначених межах, за вказаною метою, протягом установленого терміну за умови додержання ним заздалегідь домовлених вимог та умов, має назву:

- а) ліцензія;
- б) сертифікат;

- в) кадастри природних ресурсів;
- г) страхівка.

8. Функції, для виконання яких створено соціальний інститут, тобто функції, що відповідають його меті, називають:

- а) латентними;
- б) явними;
- в) соціальними;
- г) політичними.

9. Явище невідповідності діяльності соціального інституту наявним потребам соціальної системи – це:

- а) інституціоналізація;
- б) деінституціоналізація;
- в) дисфункція;
- г) соціальний інститут.

Правильні відповіді: 1 – в); 2 – в); 3 – в); 4 – а); 5 – в); 6 – а); 7 – а); 8 – б); 9 – в).

Тематика есе

1. Переваги та недоліки впровадження системи платного природокористування в Україні. Рекомендації до виконання: проаналізуйте ефективність платного природокористування в Україні як інструменту екологічного регулювання.

2. Системи плати за використання природних ресурсів: український досвід і міжнародні практики. Рекомендації до виконання: проведіть порівняльний аналіз механізмів плати за ресурси в Україні та інших країнах.

3. Екологічна відповідальність за забруднення природного середовища. Рекомендації до виконання: визначте роль системи платежів, проаналізуйте платежі за порушення природного середовища як інструмент запобігання забрудненню довкілля.

4. Економічна доцільність плати за користування лісовими та водними ресурсами. Рекомендації до виконання: проаналізуйте вплив плати за ресурси на збереження і раціональне використання природних багатств України.

Евристичні завдання

1. Екологічні ризики видобутку природних ресурсів в Україні. Визначте основні екологічні ризики діяльності підприємств України та запропонуйте заходи для їх зниження, використовуючи принципи платного природокористування. Оцініть ефективність запропонованих заходів у збереженні довкілля.

Очікуваний результат: рекомендації практичного застосування принципів платного природокористування для зниження екологічних ризиків підприємства та поліпшення стану довкілля.

2. Ефективність системи зборів за лісові ресурси в Україні. Проаналізуйте використання лісових ресурсів в Україні. Оцініть ефективність чинної системи зборів. Сформулюйте пропозиції щодо вдосконалення системи платежів на основі міжнародних практик.

Очікуваний результат: аналітичний звіт щодо ефективності чинної системи зборів та пропозиції щодо її вдосконалення.

3. Міжнародний досвід плати за порушення природного середовища. Проаналізуйте успішну практику політики контролю забруднення у Швеції та Німеччині. Проведіть порівняльний аналіз механізмів плати за забруднення в різних країнах. Розробіть рекомендації для України з урахуванням особливостей національного законодавства та природних умов.

Очікуваний результат: конкретні рекомендації для України щодо впровадження подібних до міжнародних механізмів плати за порушення природного середовища.

Рекомендована література

Основна

1. Андрієць С. В. Екологічна економіка: теорія і практика / С. В. Андрієць. – Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2020. – 350 с.
2. Бойко М. М. Інвайронментальна економіка: проблеми та перспективи / М. М. Бойко, І. А. Величко, О. О. Кривонос. – Київ : Центр навч. літ., 2022. – 256 с.
3. Кліменко О. М. Інвайронментальна економіка [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів напряму підготовки «Економічна теорія» / О. М. Кліменко, М. А. Мащенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 180 с. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10500>.
4. Baranzini A. Environmental Economics: From Theory to Practice / A. Baranzini, P. Thalmann, F. Verones. – Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2021. – 320 p.
5. Schmidt J. Environmental Economics: Theory and Practice / J. Schmidt, D. C. Wilson. – London : Palgrave Macmillan, 2022. – 290 p.
6. Sustainable Development Goals and Environmental Economics / S. Kaouache, S. Al-muhtadi, S. Birla (Eds.). – Luxembourg : Springer, 2021. – 400 p.

Додаткова

7. Мащенко М. А. Забезпечення інвайронментальної безпеки промислових підприємств залізничного транспорту / М. А. Мащенко. – Харків : Лідер, 2019. – 296 с.
8. Поліщук О. Екологічна економіка та сталий розвиток / О. Поліщук, А. Гетьманчук, Н. Драганчук. – Київ : Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, 2021. – 256 с.
9. Теоретико-методологічні засади формування національної економічної системи в умовах інтеграції у світове господарство [Електронний ресурс] : монографія / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, М. А. Мащенко та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, доцента М. С. Бріля. – Харків : ХНЕУ

ім. С. Кузнеця, 2019. – 208 с. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/21023>.

10. Clarkson M. Green Economics: Theory and Practice / M. Clarkson. – Oxford : Oxford University Press, 2021. – 270 p.

11. Fankhauser S. Economics of Climate Change / S. Fankhauser, F. Sehlleier. – Cambridge : Cambridge University Press, 2021. – 320 p.

12. Henson J. E. Environmental Policy and Ecological Economics: Theoretical and Methodological Approaches / J. E. Henson. – London : Routledge, 2020. – 384 p.

13. Taylor W. K. Climate Change Economics: Global Policy Solutions for a Low-Carbon Future / W. K. Taylor. – Boston : MIT Press, 2021. – 320 p.

Інформаційні ресурси

14. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

15. Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

16. Національний банк України. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua>.

17. Статистика України : науковий журнал. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

18. Сторінка курсу на платформі Moodle // Сайт персональних навчальних систем Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=8881>.

Зміст

Вступ.....	3
Загальні методичні рекомендації до самостійної роботи	5
Змістовий модуль 1. Загальні питання сучасної економіки	6
Тема 1. Предмет і метод інвайронментальної економіки	6
Тема 2. Екологічна стабільність і концепція сталого розвитку	10
Тема 3. Еколого-економічні інструменти.....	15
Тема 4. Економічне оцінювання природних чинників.....	20
Змістовий модуль 2. Основи господарювання	25
Тема 5. Оцінювання економічного збитку від порушення середовища	25
Тема 6. Економіко-екологічне регулювання економічних систем...	29
Тема 7. Інвайронментальна агресія.....	34
Тема 8. Концепція платного природокористування	39
Рекомендована література.....	44
Основна	44
Додаткова	44
Інформаційні ресурси	45

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНА ЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до виконання самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Економіка та економічна політика»
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Кліменко** Олена Миколаївна

Відповідальний за видання *Н. Л. Гавкалова*

Редактор *Н. Г. Войчук*

Коректор *Н. В. Завгородня*

План 2025 р. Поз. № 38 ЕВ. Обсяг 47 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61165, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*